

Tarih Boyunca Bahçelerde Su Ögesinin Kullanımı

¹Doç. Dr. Bahriye GÜLGÜN

²Nazlı KESKİN

³Funda ÜNAL ANKAYA

¹E.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 35100 Bornova, İzmir.

²Peyzaj Mimarlığı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

³Peyzaj Mimarlığı Bölümü Doktora Öğrencisi

Özet

İnsanoğlunun yaşamında her zaman önem taşıyan su ögesi, farklı uygarlıklarda zaman zaman farklı şekillerde de olsa hem estetik hem işlevsel anlamda iç ve dış mekânlarda yerini almıştır.

1.Giriş

Su, canlı yaşamında en önemli öğedir. Bu nedenle insanların tarih boyunca kanallar, suyolları ve göletler yaparak suyu, yaşadıkları bölgelere taşıması gerekli olmuştur. İnsanoğlu da suyu aynı zamanda çevre tasarımının en önemli araçlarından biri olarak çevre düzenlemelerinde kullanmaktadır. Suyun göz ve akla dönük bir peyzaj tasarım elemanı olarak tarihi bahçelerin hemen hepsinde değişik ölçülerde bulunduğu söylenebilir. Çünkü iyi tasarlanmış su, insanın hem gözüne hitap eden hem de kulağına seslenen bir zevk ve dinlenme kaynağı olmuştur (3).

Peyzaj sanatı yönünden incelendiğinde bahçelerde suyun kullanışı çok eski devirlere kadar uzanmaktadır. Günümüze dek bahçe sanatında önemli gelişmeler kaydetmiş toplumların da suyu, önemli bir tasarım aracı olarak kullandıkları görülmektedir (3).

2.Su Bahçeleri

2.1.Bahçe Tasarımlarında Suyun Önemi

Bahçe planlarında tercih edilebilecek en ideal tasarım öğelerinden birisi sudur. Farklı stillerdeki bahçelere uygun yapılan tasarımlarla, bahçeler hareketli bir düzeye çıkarı-

labilmektedir. Burada suyun kazandırdığı perspektif ve yansımalar sayesinde bitkiler zenginlik kazanırken, insanlar için huzurlu bir ortam sağlanmaktadır. Bahçe ve daha büyük ölçekli park tasarımlarında ise farklı bir iklim ve algılama yaratmaktadır (1,2).

Günlük yaşamda rekreasyonel faaliyetler için çoğunlukla su kenarları tercih edilmektedir. Burada insanları göl kenarlarına, nehir kıyılarına, deniz kenarındaki bankalara çeken güç, suyun dinlenme üzerindeki görsel etkisinin yanı sıra, onun psikolojik sebepleridir (3).

Ayrıca su, yoğun bahçe işçiliği gerektiren bahçe bitkileri ve çim bakımı gibi faktörleri geriye iten günümüz peyzaj mimarlarının temel planlaması içinde yer alan en önemli bahçe malzemesi olmuştur. Önemli olan doğru seçim ve planlamayla oluşturmak istenilen su bölgesinin, bahçenin doğru noktasına uygulanmasıdır. Bunun için hazırlanmış iyi bir planlamayla gerekli malzeme ve donanım temin edilerek bir su alanı yaratmak mümkündür (1).

2.2. Su Öğesinin Bazı Kullanım Şekilleri ve Tarihi Süreçleri

I. Çeşmeler

Su çeşmeleri, akışın tutulması, hareket kontrolü ve insan hayal gücünü birleştiren yapılardır. Bir çeşmenin amacı aynı zamanda çevreyi güzelleştirmek, soğutma sağlamak, gürültüyü kamufle etmek, dini amaçlarla kullanılmak gibi meditasyon amaçlı da olabilmektedir (5,6).

Önceleri büyük bir su kaynağı ile bağlantılı olarak sadece içme ya da yıkanma gibi belirli işlevler için değerlendirilen çeşmeler, antik Roma dönemi ile birlikte bahçe ve avlularda dekoratif amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Bulunan tarih kayıtlarına göre, Eski Mısır ve Mezopotamya hükümdarları saraylarında yer verdikleri çeşmeleri hem dekoratif hem de işlevsel amaçlı kullanmışlardır. Antik Yunanda ise Tanrı ve Tanrıçalara duyulan saygı, çeşmelerle ifade edilmiştir. Çünkü bu dönemde çeşmelerden su içenlerin kaderine, ilahi varlıkların yön verdiğine inanılmıştır (5,6,7).

Şekil 1. İtalya, Aşıklar Çeşmesi (36)

Çeşmelerin mimari estetiğiyle ilgili merak akımı ise Rönesans döneminde (1500-1700) başlamış olup, en ünlü çeşmeler bu süreçte inşa edilmiştir (1600-1700). Örneğin İtalya'daki Aşıklar çeşmesi (Şekil 1) gösterişli bir mimariye sahip olup, bu tarzdaki çeşmeler Avrupa'nın her yerinde görülebilmektedir (6,8).

II. Havuzlar

Yaklaşık 5000 yıl önce, medeniyetin kökeni Antik Mezopotamya'da bahçe havuzlarına yer verildiği gözlenmektedir. Buralarda çeşitli süs balıkları yetiştirdikleri, böylece bu balıkların havuz suyunu böcek ve alglerden temizlediği, ayrıca su bahçesinde canlı bir yaşama da yer verildiği belirtilmektedir. Kutsal kitaplarda da (İncil), buraların sevgi, huzur ve güzelliği simgelediğine inanılmaktadır (9,10).

Şekil 2. Pompei kentinde bir evin bahçe havuzu (42)

Mısır mezarlarındaki kabartmalarda, bir su bitkisi olan nilüfer çiçeğinin dini inançlarında önemli bir yeri olduğu ve bu sebeple havuzlarda en fazla bulunan su bitkilerinden birisi olduğu anlaşılmıştır. Roma dönemine gelindiğinde ise, havuzların biraz daha ön plana çıktığı görülmektedir (Şekil 2). Bu dönemde, Kral Adriyen'in, yaklaşık 500 metre uzunluğunda bir kanal ile bölünen büyük bir hipodrom inşa ettirdiği bilinmektedir. Ayrıca Yunanların da dini inançları ön plandadır. Havuzların içerisinde, inandıkları tanrı ve tanrıçaları ifade eden çeşitli heykeller inşa ettirdikleri bilinmektedir (10).

Yine eski Türk bahçelerinde, topografyanın düz ve manzaranın olmadığı iç bahçelerde genellikle birbirine dik iki aks ve aksların kesiştiği noktada havuzlar inşa edilmiştir. Buralar bir köşk veya çevresi havuzla çevrilmiş kameriye olarak değerlendirilmiştir (21).

III. Kuş Banyosu

Bahçelerde bir kuş banyosunun bulunması, kuşları bahçeye ziyaret etmeye özendirir, çünkü kuşlar yıl boyunca hem su içmek, hem de banyo yapmak için suya gereksinim duymaktadırlar. Kuş banyoları (Şekil 3), kuşların kendilerini serin tutmaları gereken, su birikintileri ve havuzların kurduğu sıcak yaz günleri boyunca oldukça popülerdir. Çünkü insanlar gibi terlemeyen kuşlar, bunun yerine serin kalabilmek için sık sık solurlar. Böylece suyu, ciğerleri ve ağızları yoluyla buharlaştırırlar. Yine de

Şekil 3. Dekoratif kuş banyolarına bir örnek (43)

IV. Serserbiller

Bir başka su elemanı da serserbillerdir (Şekil 10). Serserbillerin çeşmelerden farkı, hem gözü hem kulağı zevkendir. Bahçe duvarlarında, köşklüklerde, divanhanelerde yer alan bu yapılar, kademe kademe küçük yalıklardan oluşan ve birinden diğerine dökülen suların aşağıdaki havuz veya kurnaya toplandığı dekoratif amaçlı yapılardır. Avlu, park ve bahçelere süsleme unsuru olarak yapılırlar. Üzerlerinde yer alan çanakçıklardan lüleler kanalı ile suyun yukarıdan dökülürken çıkarttığı şırıltılar, kulaklara adeta bir müzik zevki verir ve dinlendirirler. Serserbillerin yapılma nedenlerinden bir diğeri de küçük kuşların yıkayıp su içmeleridir (21).

Şekil 4. Serserbil (34)

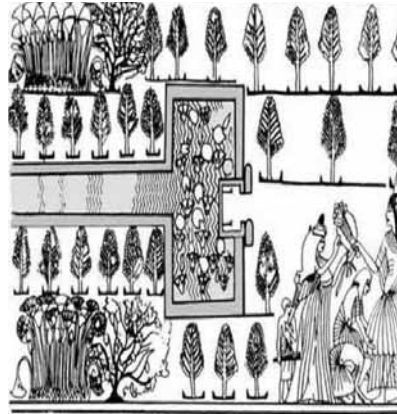
3. Tarih Boyunca Bahçelerde Su Ögesinin Kullanımı

3.1. Mısır Bahçeleri

Nil vadisi boyunca gelişmiş olan Mısır kültürü ve bahçe sanatı hakkında diğer ilkçağ uygarlıklarından çok daha fazla bilgiye sahip bulunmaktayız. Zira Mısırlılar, hayatlarına ait bütün olayları ve sanatlarına ait özellikleri, mezarlarına yaptıkları kabartmalar (rölyefler), duvar resimleri (freskler) ya da hiyeroglif ile papirusa yazarak korumuşlardır. Ayrıca iklim ve toprak şartlarının Mısırlıları çok usta su uzmanları yaptığı da bu bilgilerden anlaşılmaktadır. Önceleri özel ev ve villalardaki bahçeler

nehir ya da kanal yakınlarına kurularak, sebze yetiştirmek amacı ile tesis edilmekte iken, yeni krallıkla birlikte duvarlar ile çevrilip kullanışlılığının yanında farklı amaçlara hizmet etmiştir (11,14).

Mısır bahçelerinde dört köşe, simetrik, formal bir düzen görülmektedir. Ev veya sarayların bahçe etrafı iklim şartları sebebi ile yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Küçük bir kapıdan bahçeye geçiş yapılarak yoğun ışık ve bunaltıcı sıcaktan, gölge, loş, serin bir mekana geçilmesi düzenlemelerin esası olmuştur. Nil nehrinden kolaylıkla su sağlanabilmekte ve bazen bahçenin ortasında, bazen ise bahçenin iki ucunda dikdörtgen veya "T" şeklinde bir havuz bulunmuştur (Şekil 5). Havuzların etrafı çeşitli meyve ağaçları, dekoratif bitki ve çiçekler ile çevrelenmiştir. Genellikle bodur ağaç türleri havuz etrafına, yüksek taçlı palmye gibi ağaçlar ise gölgeleme amacı ile daha uzağa yerleştirilmiştir. Bu düzen bahçeye kademeli bir perspektif görünüm kazandırmıştır. Suda genellikle

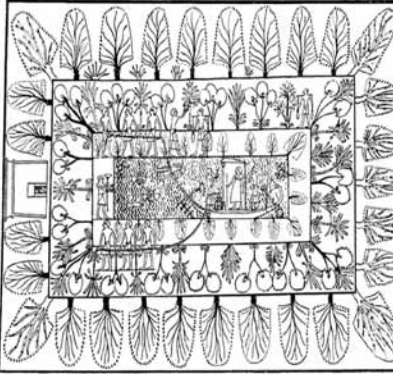
balıklar mevcuttu. Bu havuzlar rekreasyona olanak tanıyacak şekilde geniş ve derin inşa edilmekte, hükümdar ve yakınlarının kayıklarla dolaşabileceği ve banyo yapabileceği imkanlar sunmakta idi. Ayrıca sulama gibi fonksiyonları da vardı (11,12,13,15).

Şekil 5. Antik Mısır'daki bir tapınak bahçesinde yer alan "T" şeklindeki havuz (40)

Nil vadisinin ekonomik gelişmelere etkisi ile zengin sınıfının sahip olduğu villalara su, nehirden açılmış kanallarla getirilirdi. Bunların bazıları küçük bir geminin geçebileceği kadar geniş ve derin, bazıları ise sadece havuz veya kuyulara suyun depo edilmesine yarayışlı veya mahsule ulaşılacak, dar oluklar halinde olmuştur (11). Devrin zengin villa bahçelerini çok iyi karakterize etmesi bakımından Amenofis IV (M.Ö.1411-1365) ün Teje için yaptırmış olduğu villa önemli bir örnektir. Nehirden bir kanalla veya kayıkla gelinen villada 1500x300 m. ölçüsündeki havuz, suyun geniş ölçüde kullanıldığı konusunda fikir vermektedir. Neb-Amun'a (M.Ö.1415) ait diğer ünlü bir villa bahçesinde de etrafı firavun inciri ağaçları ile çevrelenmiş "T" şeklinde bir havuz görülmektedir (11).

Mısırlıların suyu farklı amaçlarla da kullandığını belirtmek mümkündür. Bir mezarda bulunan kabartmalar-

da, bahçe içinde yapılan cenaze töreni belirtilmiştir (Şekil 6). Küçük bir yazlık köşkü kapsayan bu geniş bahçede büyük bir havuz bulunmakta ve ev sahibinin cenazesi kayıkla havuzda gezdirilmekte, kıyıda ise papirus bitkisi şeklinde ki buhurdanlıkları ile köleler ölüye çiçek sunmak için beklemektedir. Memphis'te farklı bir cenaze töreni incelenmiştir. Burada cenaze kayık ile dikdörtgen şekilli

havuzun ortasında ki yine dikdörtgen şekilli adaya getirilmiştir. Havuzun üç ayrı dış cephesine, cenaze için çift sıralı hurma ağaçları ve aydınlatma elemanları ile düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca ada ile bağlantılı küçük bir iskele inşa edilmiştir (11,15).

Şekil 6. Antik Mısır'da bahçe içerisinde yapılan bir cenaze töreni (39)

Su bitkilerinin su içerisinde ilk kez kullanımının Mısır'daki saray bahçelerindeki havuz ve göletlerde olduğu bilinmektedir. Mısır'da M.Ö.1400-1167 yıllarında firavun sarayı önündeki görkemli gölet içerisinde papirus (Cyperus papyrus) ile nilüfer (Nymphaea lotus), daha sonra Nelumbo nucifera'nın yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir (24).

3.2. Pers Bahçeleri

Perslerde bahçe sanatına ait örnekler, toprak vazoların üzerindeki resim ve motiflerde görülmüştür. Esasen dinlenme amacı güden bu bahçeler, birbirini dik kesen iki kanal ile dört parçalı formal bir planda oluşturulmuş ve etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Daha sonra bu

Şekil 7. Antik Pers bahçesi plan örneğinin İran halısı üzerine resmedilişi (41)

Ancak özellikle su çok değerlidir. İslam dininin İran'da egemen olması ile formal düzendeki su kanallarının cennetin dört farklı nehrini (su, şarap, süt, bal) simgelediği-

ne dair inanışlar oluşmuştur. Genellikle kanalların kesiştiği noktada da, bir havuz ya da üzeri cumbalı küçük bir tepelik yer almıştır (12,16,17,18).

Pers bahçelerinin temelinde suyun kullanılabilirliği vardı. Su, hayatın özü-ruhu olarak anlamlandırılmıştır. Eski İran'da yağışların yetersizliği ve düzensizliği nedeni ile su, yer altı kanallarından ya da yüksek karlı dağlardan elde edilirdi. Kentlere ulaştırılan su da daha sonra açık kanallarda veya havuzlarda gösteri amaçlı kullanılırdı. Bu havuzlar, genellikle bahçenin aksı üzerinde yerleştirilirdi. Renkli çini ve seramiklerle kaplı olan havuzlar dikdörtgen, kare, daire veya etrafı dantel gibi dilimli biçimlerde oluşturulurdu (12,20).

Şekil 8. Pers bahçelerinde "Chadar" adı verilen yapı (17)

Örnek olarak göstermek gerekirse, Hindistan'ın kuzeyindeki Mughal Garden, İslam dininin yayıldığı dönemde yapılmıştır. Himalaya dağlarından gelen su, Shalamar Baghin'deki bahçede (Kashmir) havuz, şelale ve su yolları olarak değerlendirilmiştir. Burada su ve ışığın etkileşimini yansıtan farklı bir şelale tesis edilmiştir. "Chadar" adı verilen yapı, ışığın su üzerindeki akışı ile bahçelerin odak noktasını oluşturmuştur (Şekil 8) (17).

3.3. Roma Bahçeleri

Roma mimarisinin genel özelliği, yapılarıdaki büyülikle imparatorluğun gücünün simgelenmesiydi. Roma kentleri, zenginlikleri ile bir kentin bütün gereksinimlerini sağlayacak yapılara sahip olmuştur. Kentlerde yollar, hamamlar, tiyatrolar, stadyumlar, gimnasyumlar, hipodromlar yapılmış; taklar, mermer sütunlar dikilmiş; taş köprüler, sütunlu yollar ve su kemerleri inşa edilmiştir (12).

Çeşmelerden, teraslardan aşağı yönlendirilmiş şelalelere, bahçe göletlerinden görkemli havuzlara kadar çeşitli şekillerde kullanılan su, Roma Döneminde oldukça önemli idi (22). Roma medeniyetinde su kullanımının en belirgin özelliği, önemli bir mimari yapıt olan hamamlardır (Şekil 9). Hamamlar, Apoditerium (soyunma bölü-

mü), Sudatorium (terleme bölümü), Tepidarium (sohbet bölümü), Caldarium (sıcak bölüm) ile Frigidarium'dan (soğuk havuz bölümü) oluşmaktadır. Roma evlerinde ve bahçelerinde ise taş-su birliği içerisinde mermer masalar, küçük heykeller avluda sık sık kullanılan elemanlardır. Su, bahçelerde dikdörtgen veya karelere bölünmüş kanal şeklindeki havuzlarda kullanılmasının yanı sıra, bahçe içinde mermer veya demirden yapılmış pergolalar, toprak ve mermer vazolar, bronz ve mermer heykeller ile mermer kaideler üzerinde simetrik bir düzende yerleştirilmiş mermer su çanakları şeklinde de değerlendirilmiştir (12).

Şekil 9. Antik Roma hamamlarından bir örnek (27)

Romanın en önemli kentlerinden biri olan Pompei şehrinde, bahçe mekanı bir takım avlu komplekslerinden oluşurdu. Girişten içeriye girildiğinde bir avluya (atrium) gelirdi. Burası avludan ziyade bir oda olarak kabul edilirdi. Tavan açıklığından zarif hayvan figürlerinin süslediği bir oluk sisteminden gelen su, avlunun ortasında bulunan, az bir derinliği olan havuza akardı (11). Bu avlunun bir cephesi de ikinci bir avluya açılırdı. Buranın ortasında bahçe sahası bulunurdu ve tamamen süs bahçesi olarak tanzim edilirdi. Çok sayıdaki küçük mermer su çanakları, mermer kaideler üzerinde simetrik bir düzen içinde yerleştirilirdi. Bunlardan başka su, ayrıca yer seviyesinden 1-1,5 m derinlikte, ince uzun dikdörtgen veya karelerle bölünmüş kanal şeklindeki havuzlarda kullanılırdı. Peristil boyunca yerleşmiş olan bu uzun havuzlarda çok defa balık da yetiştirilirdi. Örneğin Castor ve Pullox'a ait evlerin zemin planları, zengin ve lüks bir yaşamın izlerini göstermektedir. Evin ön kısmına doğru olan bahçe kısmında, bahçenin hemen hemen yarı ölçüsünde bir havuz bulunmaktadır ve bu havuzlarda, bahsedildiği gibi genellikle balık yetiştirilmiştir. Yine pompeide yapılan kazılarda, çok ustaca yapılmış olan su sistemleri, bir çok havuzu, fıskiye ve su çanaklarını besler ve zarif oyunlar yapardı (Şekil 10) (11).

Şekil 10. Pompei kentinde yapılan kazılarda bulunan bir çeşme-heykel (28)

Roma döneminde görkemli zengin roma evlerinin merkezinde yer alan avlularda, öğlen sıcaklığında serinlik sağlaması ya da kaotik haldeki sokak ortamından kaçış amaçlı havuz, çeşme gibi su elemanları bulunmaktaydı. Ayrıca bazen, halka açık olan hamamların hemen yanında yer verilen su bahçeleri, sosyal vakit geçirilebilecek, dinlenme yerleri olarak kullanılırdı (13,23).

3.4. Mezopotamya Bahçeleri

Fırat ve Dicle vadisi, geniş anlamda park fikrinin dışında, günümüze kadar gelebilmiş önemli bir bahçe mirası bırakmamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden birisi, vadinin vahşi su baskınlarına sık sık maruz kalmasıdır. Dicle ve Fırat nehirleri, mayıs ayında kabarıp araziye çamur, taş ve su altında bıraktıktan sonra çekilirdi ve Temmuz ayında toprak kavurucu sıcaklarla çatlak bir yapıda olurdu. Sel baskınlarını kontrol altına almak için sulama uzmanları geniş göller, rezervuarlar ve iki nehir arasında geniş bir kanal şebekesi kurmuşlardı. Suyu kullanmadaki

bu derin bilgi ve ustalık, bahçe sanatının biçimlenmesinde de rol oynamıştır (11).

Şekil 11. Babil'in Asma Bahçeleri (32)

Bahçe, Babil kralı II. Nebuchadnezzar tarafından, günümüzden yaklaşık 2500 yıl önce karısı Amytis için yaptırılmıştır. Fırat nehri yakınındaki bu bahçe, birçok egzotik bitki ile kent dışından ithal edilen hayvan türlerini içer-

mektedir. Yaklaşık 340 metre yüksekliğinde olup, çeşitli çiçekler, çimenler, bitkiler, ağaçlar, çeşmeler, havuzlar ve minyatür su elemanlarına sahiptir. Yunanlı coğrafyacı Strabo'nun M.Ö. birinci yüzyıldaki tanımlamasına göre, bahçeler birbiri üzerinde yükselen kübik direklerden oluşuyordu. Bunların içleri çukurdu ve büyük bitkilerin ve ağaçların yetişebilmesi için toprakla doldurulmuştu. Kubbeler, sütunlar ve taraçalar pişmiş tuğla ve asfalttan yapılmıştı. Yüksekteki bahçeleri sulamak için Fırat nehrinden zincir pompalarla su yukarılara çıkarılıyordu. Zincir pompa, biri yukarıda, diğeri ise su kaynağında bulunan iki büyük volana gerili, üzerinde kovalar bulunan bir sistemdi. Nehirden dolan kova yukarıya çıkıyor içindeki suyu havuza boşaltıp tekrar nehre dönüyordu. Bu şekilde üst seviyelere taşınan su, bahçeleri sulayarak teraslardan aşağıya doğru akıyordu. Bunun haricinde bahçelerin dış surlarını çevreleyen su hendekleri de mevcuttu (29,30,31).

4.Sonuç

Eski uygarlıklar incelendiğinde, başlangıçta sadece günlük ihtiyaçların giderilmesini sağlayan su, zamanla medeniyetlerin kültürel gelişimlerine paralel olarak dekoratif amaçlı da bahçelerde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu durumda suyun göz ve akla dönük bir peyzaj tasarım elemanı olarak tarihi bahçelerin hemen hepsinde değişik ölçülerde bulunduğu söylenebilir. Günümüzde de çok farklı şekillerde değerlendirilerek, peyzaj planlama çalışmalarında gerek iç mekanda gerekse dış mekanda değişik formlarda kullanılmaktadır. Hatta birçok bahçe düzenlemesinde antik döneme ait bahçe planlarındaki suyun kullanım şekilleri halen tekerrür etmektedir.

5.Kaynakça

- 1- Su Bahçesi Oluşturmanın Yolları. Erişim Tarihi:07.05.2010, <http://www.i.zafet.com/bahce-bakimi-ve-cicek-ler/346216-su-bahcesi-olusturm-anin-ollari.html>
- 2- Su Bahçesi. Erişim Tarihi:11.05.2010, <http://www.z.enpeyzaj.com/index.php?page=bahce>
- 3- Peyzaj Mimarlığında Su Kullanımı. Erişim Tarihi: 11.05.2010, <http://www.odevar-sivi.com/ara/peyzaj-mimarliginda-su-kullanimi-80056.asp>
- 4- Water Elements in Your Garden. Erişim Tarihi: 10.05.2010, <http://www.gardens-and-homes.com/articles/gardens/gardening-tips/water-elements.php>
- 5- Fountain. Erişim Tarihi: 10.05.2010, <http://en.wikipedia.org/wiki/Fountain>
- 6- Çeşmelerin Tarihi. Erişim Tarihi: 10.05.2010, <http://sadecehayat.blogcu.com/cesmeler-in-tarihi/1691694>
- 7- The History of Water Fountains. Erişim Tarihi: 11.05.2010, <http://www.articlesbase.com/interior-design-articles/the-history-of-water-fountains-2197261.html>
- 8- The History of Water Fountains. Erişim Tarihi: 11.05.2010, http://www.fountain-s-a-flowing.com/History_of_Water_Fountains.html
- 9- Garden Ponds-a Kings Choose. Erişim Tarihi: 12.05.2010, http://www.macart-hurwatergardens.com/garden_ponds/History_of_Garden_Ponds.htm
- 10- A Brief History of Garden Ponds. Erişim Tarihi: 09.05.2010, <http://www.froggyponds.com/pond-history-1.html>
- 11- Akdoğan, G., 1974. Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:535, Ders Kitabı:309, Ankara Üni. Basımevi 1974, s.3-50.
- 12- Tarih Boyunca Bahçe Sanatının Gelişmesinde Su. Erişim Tarihi: 12.04.2010, <http://www.akuademi.net/USG/USG2005/TSCK/tsck07.pdf>
- 13- Ancient Water Gardening. Erişim Tarihi: 26.04.2010, <http://www.squidoo.com/gardenpondadvice>
- 14- History of Gardening. Erişim Tarihi: 12.04.2010, http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_gardening
- 15- The Gardens and Ponds of Ancient Egypt. Erişim Tarihi: 13.05.2010, <http://www.touregypt.net/featurestories/gardens.htm>
- 16- The History of Water Fountains. Erişim Tarihi: 11.05.2010, http://www.fountain-s-a-flowing.com/History_of_Water_Fountains.html
- 17- The Evolution of Styles of Fountains. Erişim Tarihi: 26.04.2010, <http://www.gardening-uk.com/waterlands/fountains/evolution.html>
- 18- The Persian Garden. Erişim Tarihi: 26.04.2010, <http://www.art-arena.com/pga.rden.htm>

- 19- Persian Gardens. Erişim Tarihi: 15.05.2010, <http://darkwin.g.uoregon.edu/~arch/181/persian.garden.html>
- 20- Water and Gardens in Islamic Desert Culture. Erişim Tarihi: 15.05.2010, <http://www.sgiquarterly.org/feature2008Jly-9.html>
- 21- Şahin, C., Erol, U., 2009. "Türk Bahçelerinin Tasarım Özellikleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, Yıl: 2009, ISSN: 1302-7085, s.170-181, ISPARTA.
- 22- Elements of a Roman-Style Pleasure Garden. Erişim Tarihi: 15.05.2010, <http://www.li.feintaly.com/garden/roman-garde.n.asp>
- 23- The Surprising History Of Water Gardens. Erişim Tarihi: 26.04.2010, <http://greatarticlesabout.com/581/the-surprising-history-of-water-gardens/>
- 24- Söğüt, Z., 1996. "Su Bitkileri ve Peyzaj Mimarlığında Kullanımı", Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Genel Yayın No: 122, Ders Kitapları Yayın No: 34, s.55 ADANA.
- 25- Kuş Yemlikleri. Erişim Tarihi: 18.05.2010, <http://www.kad.org.tr/files/makale/kus%20yemlikleri.pdf>
- 26- Erdem, Ü., Nurlu, E., 1994. "Peyzaj Sanatı Tarihi", Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ege Üni. Basımevi, ISBN 975-483-275-7, Bornova, IZMİR.
- 27- Ancient Roman Baths. Erişim Tarihi: 19.05.2010, <http://travel.webshots.com/photo/1171733074057867140ZctSFw>
- 28- Fountains in Pompei. Erişim Tarihi: 20.05.2010, <http://pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/Plans/Plan%20Fountains.htm>
- 29- The Hanging Gardens of Babylon. Erişim Tarihi: 17.05.2010, <http://hanginggardensofbabylon.org/>
- 30- The Hanging Gardens of Babylon. Erişim Tarihi: 20.05.2010, <http://warrensburg.k12.mo.us/7wonders/hgb/>
- 31- Babil'in Asma Bahçeleri. Erişim Tarihi: 20.05.2010, http://www.turkcebilgi.com/babil%27in_asma_bah%C3%A7eleri/ansiklopedi
- 32- Babil'in Asma Bahçeleri. Erişim Tarihi: 20.05.2010, <http://jsquared.files.wordpress.com/2008/09/garden.jpg>
- 34- Hayat için Çeşmeler. Erişim Tarihi: 20.05.2010, <http://www.expozaragozaturkey.org/tur/icerik.php?no=10>
- 35- Bakewell Ottoman Garden. Erişim Tarihi: 19.05.2010, <http://www.mobot.org/hort/img/1030ctrftnentrance.jpg>
- 36- Trevi Fountain. Erişim Tarihi: 20.05.2010, http://hobor.hu/blog/2006/jul/trevi_fountain_ro_italy.html
- 37- Bahçe Tarihimiz. Erişim Tarihi: 21.05.2010, <http://www.evpersoneli.net/Bahce-Tarihimiz-223.html>
- 38- Ancient Egyptian Garden Scene. Erişim Tarihi: 22.05.2010, http://www.hort.purdue.edu/newcrop/history/lecture06/fig_6-12e.html
- 39- The Egyptian Temple. Erişim Tarihi: 22.05.2010, http://www.ancient-egypt.co.uk/people/images/t_image056.jpg
- 40- Garden Carpet. Erişim Tarihi: 22.05.2010, <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/67.156>
- 41- Pompei-Garden Pool. Erişim Tarihi: 24.05.2010, [http://www.blogandgo.co.uk/A55A21/BlogAndGo.nsf/7F67CE73C80B5D648025734F007F59E6/\\$file/mPompe2.jpg](http://www.blogandgo.co.uk/A55A21/BlogAndGo.nsf/7F67CE73C80B5D648025734F007F59E6/$file/mPompe2.jpg)
- 42- Bird Bath. Erişim Tarihi: 24.05.2010, http://gallery.hd.org/_c/natural-science/_more2005/more10/robin-red-breast-in-bird-bath-in-London-suburban-back-garden-1-PAR.jpg.html
- 43- Bird Bath. Erişim Tarihi: 06.06.2010, http://www.tumblr.com/img/Garden/bird_bath_a.JPG